

Л. Б. Кротенко

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ

ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Кротенко Л. Б. Застосування трансформацій при перекладі художньої літератури. У статті наведено загальний огляд можливих стилістичних прийомів перекладу художньої літератури та перекладацьких трансформацій. Пропонується на розгляд новий термін «трансфема», який покликаний поєднати ці два аспекти і синтезувати нове поняття. Поняття трансфема в свою чергу дозволить позначити комплексний мовностилістичний прийом, який можна використовувати в перекладознавстві.

Ключові слова: переклад; трансформація; трансфема.

Кротенко Л. Б. Применение трансформаций при переводе художественной литературы. В данной статье приведён общий обзор возможных стилистических приёмов перевода художественной литературы и переводческих трансформаций. Предлагается на рассмотрение новый термин «трансфема», который призван совместить эти два аспекта и синтезировать новое понятие. Понятие трансфемы в свою очередь позволит обозначить комплексный лингвостилистический приём, который можно использовать в переводоведении.

Ключевые слова: перевод; трансформация; трансфема.

Krotenko L. B. The use of transformations for the fiction literature translation. The article gives an overview of the possible stylistic techniques and linguistic transformations for translation of the fiction. The new term transfema is proposed, which aims to combine these two aspects and synthesize a new concept. The concept transfema in its own turn will designate new complex linguistic and

stylistic device, which can be used in translation studies. The article presents a common set of transfemes offered for consideration, based on the synthesis and systematization of such concepts as "translation transformation" and "lexeme". There are following transfemes: stylistic differentiation, full stylistic equivalent, reorganizational updated substitution, transpositional inversion, stylistic addition, stylistic omission, stylistic logical development. Theoretical material is illustrated with practical examples from the literature. In this case, it's poetic works of Ukrainian authors in the original and translation into English.

Keywords: translation; transformation; transfema.

Художній переклад (прози, поезії) – особливий вид перекладу. Велика кількість думок існує з приводу того, як потрібно перекладати твори художньої літератури. Неможливо уникнути втрат у процесі створення перекладу з високим ступенем еквівалентності. Але, безумовно, як вихід із ситуації, існує ряд перекладацьких прийомів, які спрямовані на те, щоб досягти адекватності перекладу на рівні цілого тексту. Подібні перекладацькі перетворення називають *трансформаціями* – лексичні, граматичні, лексико-граматичні (Л. С. Бархударов [1]; А. Д. Швейцер [9]; В. Н. Комісаров [4]; С. Є. Максимов [7]).

Вчені виділяють також окремо стилістичні прийоми у створенні образності поетичного тексту, які застосовуються під час перекладу для доцільної побудови перекладацького поетичного твору (прийом інтердепенденції, прийом детермінації, прийом актуалізації, прийом стилізації, прийом комутації [3]; стилістичний відповідник, стилістична субституція, стилістична заміна, стилістичне підсилення, стилістична індивідуалізація, стилістичне послаблення, стилістичне нівелювання [8]).

Проаналізувавши запропоновані вченими-лінгвістами класифікації трансформацій та стилістичних прийомів і змін, які у комплексі можна вважати способами вдалого поетичного перекладу, робимо спробу

запропонувати свої варіанти, типи таких способів на основі поєднання вищезазначених лінгвістичних формацій та засобів.

Беремо на себе сміливість запропонувати свій термін – *трансфема*. Від слів transformation – перетворення, та lexeme – лексема, слово. Вибір останнього терміну для формування, поняття трансфема обумовлено наступними чинниками. Без слова неможлива комунікаційна діяльність [2]. Саме на лексичному рівні розташовуються основні можливості автора наповнити текст мовним матеріалом, що одночасно поєднує в собі функції передачі різноаспектної та різносторонньої основної та додаткової інформації та авторської суб'єктної модальності. Зберігаючи свої загальномовні властивості у межах конкретного вислову (тексту), слово збільшує склад своїх значень (смислів) та своїх функцій. Завдяки такому аспекту створюється одна із виключних особливостей, притаманних кожному дійсно художньому тексту: здатність нести додаткову інформацію без збільшення повідомлення, тільки за рахунок смислового та емоційного навантаження одиниць, що його складають. Усе це має місце за рахунок семантичних відносин із дистантно розташованими одиницями [6], [5].

Отже, у нашому дослідженні *трансфема* означатиме комплексний лінгво-стилістичний прийом на основі перекладацької трансформації, що залучає в себе кількісно-якісне мовне перетворення (зміну) з метою досягнення перекладацької еквівалентності (у нашому випадку – у поетичних творах). За допомогою даного явища перекладач здатен зберегти авторський зміст у максимально можливій формі (і якщо це поезія, то за умови відповідної інтонаційно-ритмічної побудови вірша, заданої автором, а також донести естетизм вірша, його духовне наповнення), що складає скарбницю культурного надбання нації.

На основі вищезазначеного дозволимо собі виділити наступні *трансфем*:

1) *Стилістична диференціація*, що включає в себе доцільний відбір мовних, стилістично-маркованих одиниць відповідного плану для надання

потрібної конотації висловлюванню. Перекладач використовує зумовлені стилістично-марковані мовні одиниці для досягнення стилістичної інтердепенденції, детермінації, констеляції, тобто відбір та створення стилістико-збагаченого фону. Сюди ж відносимо і стилізацію, тобто насичення, а, отже, й відбір тих мовних варіацій, що створюють бажану атмосферу у творі.

2) *Повний стилістичний відповідник* – полягає в збереженні змістово-стилістичних, семантико-когнітивних, функціональних та суб'єктивних рис оригінальної мовної конструкції при перекладі. Вимагає від перекладача високого рівня концентрації, багатого мовного запасу.

3) *Реорганізаційна актуалізована субституція* – полягає у ситуативній комплексній заміні лексеми чи повної лексичної конструкції, порушенні звичних семантико-синтаксичних зв'язків із метою досягнення стилістичної відповідності з оригіналом (застосовується при перекладі ідіом, фразеологізмів та національно-маркованої лексики з метою актуалізації інформації в прийнятній для реципієнта формі). Може відбуватися поєднанні із компенсаторним перекладом.

4) *Транспозиційна інверсія* – полягає у ситуативному переміщенні окремих мовних елементів задля правильної організації вірша, збереження стилістики оригіналу при перекладі.

5) *Стилістичне додавання* – полягає у підсиленні виразності перекладеного тексту за допомогою ситуативного додавання доцільної інформації.

6) *Стилістичне опущення* – полягає у зменшенні інформативного нарощування за допомогою приглушення, нейтралізації, стирання, нівелювання семантико-когнітивного значення мовних конструкцій.

7) *Стилістичне моделювання* – полягає у доцільній заміні, переробці будови оригіналу із збереженням прийнятного ступеня стилістичних зрушень, але з метою передачі ситуації живого мовлення.

Практичне дослідження *трансфем* розпочнемо відповідно до запропонованої добірки. Джерельною базою нашого дослідження

слугуватимуть вірші Сергія та Тетяни Дзюби в перекладі Люби Гавур [10] та Ліни Костенко [11] в перекладі блогерів із сайтів <http://lang-8.com> та <http://lyricstranslate.com> [12, 13].

1) Стилiстична диференцiацiя:

(...) У солодкій земній знемозі
Раптом серце Твоє зустріну
[10];

(...) in a sweet earthy swoon
suddenly it is your heart I'll meet
[10].

Виділимо семантичне та когнітивне значення підкреслених слів відповідно до змісту вірша: *знемога* – с. безсилля, слабкість від чого-небудь виснажливого (від втоми, мук, важкої праці і т. ін.); к. неможливість опиратися кохання; *swoon* – с. втрата свідомості; к. потяг до об'єкту кохання.

Отже, автор, спираючись на усі можливі варіанти та значення слова, обирає найнеобхідніший з усіх можливих, зважаючи на його детермінованість, стилістику, рівень інтердепенденції та ін.

2) Повний стилістичний відповідник:

(...) своєю лагідною
невловимістю
[10];

(...) though with their gentle
elusiveness
[10].

Семантико-когнітивне значення виділених слів: *elusiveness* – стан, при якому не можна щось визначити; *невловимість* – стан, за якого не можна пізнати, застати де-небудь. Відповідно до змісту вірша, виділені слова повністю зберігають як семантичне, та і когнітивне значення. Автор перекладу забезпечив читача абсолютним еквівалентом лексики.

3) Реорганізаційна актуалізована субституція:

Моя любове! Я перед тобою
Не допусти, щоб світ
зійшовся клином [11];

My love! I'm in front of you
Do not be the only pebble
On the beach forme
[розмістила olya, 14.04.2013 (19:35),
13].

Автор перекладу, стикнувшись із необхідністю передачі ідіоматичного виразу англійською мовою, застосував іншомовну ідіоматичну реалію, що

має змогу повністю відобразити когнітивний зміст, але не зберегти семантичний.

4) Транспозиційна інверсія:

Під попелом смутку похований *The path was buried under ash*
шлях [11]; [розмістив MattF, 19.08.2014
(01:04), 12].

Автор перекладу перемістив ядрову лексему експресивної конструкції з кінця на початок задля збереження стилістично-інтонаційної організації вірша.

5) Стилiстичне додавання:

Життя, розуміння, дорогу, себе *Start over the life, yourself, all you*
[11] *can* [розмістив MattF, 19.08.2014
(01:04),12].

В оригіналі поетеса Ліна Костенко використовує займенник “себе” на позначення об’єкту пошуку людини після кардинальних емоційних зрушень. Перекладач замість однієї лексеми використовує цілу експресивну конструкцію, додаючи семантико-когнітивний зміст слова “зможеш” (can).

6) Стилiстичне опущення:

І раптом, як вибух – обвал і *But suddenly, like fire – strongest*
пожсежа [11]; *power* [розмістив MattF, 19.08.2014
(01:04),12].

Автор перекладу опускає слово “обвал” задля зменшення інформативного наросування за допомогою певної лексеми.

7) Стилiстичне моделювання:

Розтروщений камінь – уже не *The greatest bulb, – already not a star*
граніт [11]; [розмістив MattF, 19.08.2014
(01:04),12].

Автор перекладу повністю змінює систему образів даної експресивної конструкції. Образ каменю, що у розтрощеному вигляді не має твердості граніту, перекладач замінює на образ електричної лампи, що, незважаючи на розмір, не може бути зіркою. Перебудова оригіналу все ж зберігає логіку, спираючись на еквівалентність протиставлення. Семантичне та когнітивне значення лексеми “граніт” порівнюється за ступенем експресивності із семантико-когнітивним значенням лексеми “зірка”. Збережена стилістична виразність. Так само і в ситуації із підкресленим значенням меншовартості образів (розтрощений камінь не надійний, а електрична лампа не сяятиме як зірка).

Сподіваємось, що, подані до уваги наукового загалу, висновки стануть в нагоді під час аналізу, синтезу різноманітних способів перекладу такого цікавого, неординарного, актуального явища – художнього твору.

Література:

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. – М. : «Международ. отношения», 1975. – 240 с.
2. Вихованець І. Р. Таїна слова / І. Р. Вихованець. – К. : Рад. шк., 1990. – 284 с.
3. Коломієць Л. В. Український художній переклад та перекладачі 1920 – 30-х років / Л. В. Коломієць. – Нова Книга, 2015. – 360 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
5. Кротенко Л. Б. Способи реалізації категорії зв'язності в постмодерністському художньому тексті (на матеріалі англomовних та українomовних прозових творів ХХ – поч. ХХІ ст.) / Л. Б. Кротенко. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – 144 с.

6. Кухаренко В. А. Интерпритация текста : [учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2130 „Иностр. яз.”] / В. А. Кухаренко. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.

7. Максимов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту : [навчальний посібник] / С. Є. Максимов. – Ленвіт, 2012. – 203 с.

8. Попович А. Проблемы художественного перевода / А. Попович. – М. : Высшая школа, 1980. – 199 с.

9. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика : [учебник] / А. Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 280 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

10. Дзюба Т. Вірші / Тетяна Дзюба, Сергій Дзюба [переклад Л. Гавур]. – USA: New York Publisher Bogdani, 2014. – 38 с.

11. Костенко Л. Триста поезій / Ліна Костенко. – К. : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2013. – 416 с.

12. Електронне джерело: <http://lang-8.com>.

13. Електронне джерело: <http://lyricstranslate.com>.